



Ekinci Gazetesi'nde Osmanlı Devleti ile İlgili Haberler (1876-1877)

News about the Ottoman Empire in Ekinci Newspaper

Prof. Dr.

Okan YEŞİLOT

Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul-Türkiye
E-mail: oyesilot@marmara.edu.tr



Geliş Tarihi/Received: 4.11.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 12.12.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Okan YEŞİLOT
oyesilot@marmara.edu.tr

Atf /Cite this article:
Yeşilot, O. (2024). Ekinci Gazetesi'nde Osmanlı Devleti ile İlgili Haberler (1876-1877). *ETÜT Dergisi*, 9, 32-39.

This article checked by



Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Öz

Uzun yıllar Çarlık Rusya'nın hakimiyeti altında yaşayan Azerbaycan'da kültürel bilinç ve bağımsızlık fikrinin oluşmasında aydınların önemli katkıları olmuştur. Bu aydınların ilk ve en önemlilerinden biri de Hasan Melikzade Zerdabi'dir. Zerdabi yalnızca Azerbaycan Türkleri tarafından değil başlattığı basın yayın faaliyetleri sayesinde bütün Türk Dünyası tarafından tanınmıştır. Zerdabi'nin büyük zorluklar ve mücadeleler sonrasında çıkarmayı başardığı *Ekinci* gazetesi Azerbaycan'da Türkçe yayımlanan ilk gazetedir. Azerbaycan halkının uyanışında rol model olarak öne çıkan *Ekinci* gazetesi Türk Dünyasında yaşanan gelişmelere satırlarında genişçe yer vermiştir. *Ekinci*'de, Osmanlı Devleti'nin siyasi durumu ve Avrupa Devletleri ile ikili ilişkileri; Osmanlı-İran ilişkileri, Osmanlı-Afrika ilişkileri, Rusya Müslümanları, Osmanlı hâkimiyeti altında yaşayan Hristiyan ve diğer gayrimüslim halklar, Osmanlı'nın eğitim meseleleri, Bosna ve Balkanlarda yaşanan gelişmeler, Osmanlı-Mısır ilişkileri, Osmanlı-Orta Asya ilişkileri ve savaş yardımları yer bulmuştur. Bu çalışmada *Ekinci* gazetesinin Osmanlı Devleti'nin siyasi ve ekonomik açıdan zorlu bir dönemden geçtiği 1876-1877 yılları arasında yayımlanan nüshalarına ağırlık verilmiştir. Bu dönemde Osmanlı'nın yönetim kademesinde gerçekleşen büyük ya da küçük tüm değişimler *Ekinci*'de yer alırken aynı zamanda ülkenin içinde bulunduğu siyasi buhran da gözler önüne serilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hasan Melikzade Zerdabi, *Ekinci*, Azerbaycan, Osmanlı Devleti, Bakü

Abstract

In Azerbaijan, which was under the rule of Tsarist Russia for a considerable period of time, intellectuals played a pivotal role in shaping the country's cultural consciousness and the concept of independence. One of the earliest and most significant of these intellectuals was Hasan Melikzade Zerdabi. Zerdabi was acknowledged not only by the Azerbaijani Turks but also by the wider Turkic community as a result of the press and broadcasting activities he initiated. The newspaper *Ekinci*, which Zerdabi was able to publish following considerable challenges and adversity, was the inaugural Turkish-language publication in Azerbaijan. The *Ekinci* newspaper, which served as a model for the awakening of the Azerbaijani people, provided extensive coverage of developments in the Turkic world. The political situation of the Ottoman Empire and its bilateral relations with European states, Ottoman-Iranian relations, Ottoman-African relations, the Muslim populations of Russia, Christian and other non-Muslim peoples living under Ottoman rule, the educational issues of the Ottoman Empire, developments in Bosnia and the Balkans, Ottoman-Egyptian relations, Ottoman-Central Asian relations and war aid were all subjects covered in the pages of *Ekinci*. This study concentrates on the content of the *Ekinci* newspaper, published between 1876 and 1877, a period during which the Ottoman Empire was experiencing significant political and economic challenges. During this time, the newspaper provided comprehensive coverage of developments within the Ottoman administration, including both major and minor changes, while also shedding light on the political crisis unfolding within the country.

Keywords: Hasan Melikzade Zerdabi, *Ekinci*, Azerbaijan, Ottoman Empire, Baku

Giriş

Uzun yıllar Çarlık Rusya'nın hakimiyeti altında yaşayan Kafkasya ülkelerinde kültürel bilinç ve bağımsızlık fikrinin oluşmasında bazı şahısların son derece önemli katkıları olmuştur. Tarihi süreç içerisinde Azerbaycan Türklerinin yaşadığı gelişmeler, halkın milli benliğini kaybetmemesi ve kendi topraklarında bağımsızca yaşaması için yapılan mücadele sonucunda aydınlar sınıfı ortaya çıkmıştır. Bu aydınların ilklerinden ve en önemlilerinden biri de Hasan Melikzade Zerdabi'dir. Zerdabi yalnızca Azerbaycan Türkleri tarafından değil başlattığı basın yayın faaliyetleri sayesinde bütün Türk dünyası tarafından tanınan bir sima olmuştur.

Eğitimci, yazar, pedagog, milliyetçi ve hayırsever bir kişi olan Zerdabi, Azerbaycan'ın milli uyanışında önemli bir yere sahip olan *Ekinci* gazetesini çıkarmıştır. Zamanla yoksullaşmış zengin ve köklü bir aileden gelen Zerdabi'nin ailesi eğitime ve kültüre önem veren bir aile olarak ön plana çıkmaktadır (*Revoljosiya i Kultura*, 1939: 112; Melikova, 1985: 36). Dünya görüşü Moskova Üniversitesi'nde eğitim gördüğü sırada oluşan Zerdabi'nin halkçılık fikriyle tanıştığı bu dönem hayatının geri kalanına doğrudan etki etmiştir (Memmedov, 1993: 144-54). Balkar Türklerinden Hanife Hanım Abayeva ile evlenen Zerdabi, hanımıyla birlikte Azerbaycan'ın eğitim sistemine katkıda bulunmuş, yoksul çocukların parasız şekilde eğitim görmesi için çalışmıştır. Hayatları Azerbaycan'daki kasaba ve şehirleri gezerek yoksul çocukların eğitimi için yardım toplamakla ve onları eğitmekle geçen Zerdabi ailesi 1875 yılından itibaren çıkarmaya başladıkları *Ekinci* gazetesi ile bütün Rusya Müslümanlarının kültürel uyanışına katkı sağlamıştır.¹

Azerbaycan maarifçilerinin en önemli temsilcilerinden olan Zerdabi, Rus okullarında eğitim aldığı dönemde "milletim için ne yapabilirim" düşüncesiyle hareket etmiş, Moskova Üniversitesi'nden gelen asistanlık teklifini kabul etmeyerek ülkesine dönmüştür. Çalışma hayatı boyunca maruz kaldığı haksızlıklarla mücadele eden Zerdabi, Azerbaycan halkına sahip olmaları gereken hakları anlatmak için mücadele etmiştir. Azerbaycan'ın geleceği olan gençlerin yetişmesi ve iyi bir eğitim alması için hayır cemiyeti kuran ve gençlerin eğitimiyle eşli Hanife Hanım'la birlikte birebir ilgilenen Zerdabi'nin en büyük atılımı toplumun her kesimine hitap eden *Ekinci* gazetesini yayınlamak olmuştur. Halkı aydınlatmak için hayır cemiyeti kurmak, tiyatroyu yaygınlaştırmak ya da öğretmenlik mesleğini en iyi şekilde yapmanın yeterli olmayacağını düşünen Zerdabi bu uğurda Rusya Türklerinin ilk Türkçe gazetesi olan *Ekinci*'yi neşretmiştir (Yeşilot, 2012: 173-174).

Gazetenin halkı aydınlatmada çok iyi bir araç olduğuna inan Zerdabi, halkı "gaflet" uykusundan uyandırmak, eğitim ve bilimle ilgili fikirlerini duyurmak için *Ekinci*'yi çıkarmaya karar vermiştir. İlk sayısı 22 Temmuz 1875'te yayımlanan *Ekinci* gazetesi, Azerbaycan'ın ilk millî gazetesidir (Memmedov, 1977: 3). Çarlık Rusya'nın baskıcı ve sert tutumundan dolayı ana dilde gazete çıkarmanın hayal olarak görüldüğü bu dönemde zor süreçlerden geçerek *Ekinci*'yi çıkarmayı başaran Zerdabi, gazeteyi amacına uygun olarak kullanmış ve Azerbaycan halkının aydınlanmasına öncülük etmiştir (Köyüsov, 1976: 3). Çarlık Rusya'nın tüm baskıcı tutumuna rağmen yayın hayatına başlayan *Ekinci*, Azerbaycan matbuatının ilk örneği ve temeli olmasının yanında Türk dünyası tarafından yakından ve ilgiyle takip edilmiştir. Azerbaycan'da matbuat alanında yapılacak olan girişimlerin ilk örneği ve yol göstericisi olan *Ekinci*, Azerbaycan toplumunun içinde bulunduğu durumu halka gösterirken aynı zamanda tüm sorunlara çözüm arayan bir araç işlevi görmüştür. Devrin önde gelen aydınlarının fikirlerinin halka ulaşmasında ve yayılmasında en önemli araç haline gelen *Ekinci*, aynı zamanda Türk dünyasında dil birliği ve sade Türkçenin de savunucusu olmuştur. Bu konuda emsallerine örnek teşkil etmesi *Ekinci*'nin Azerbaycan basınındaki yerinin anlaşılması açısından önemlidir. Türk dünyasının birlik ve beraberliğinin temeli sayılabilecek bir noktada duran *Ekinci*, döneminde önde gelen aydınlarının da yol göstericisi olmuştur (Yeşilot, 2012: 174-178).

Zerdabi'nin "her vilayetin gazetesi o vilayetin aynası olması gerek" sözüyle yayınlamaya başladığı *Ekinci*, "dahiliye", "ekin ve ziraat", "ilmî haberler" ve "taze haberler" başlıklı dört bölümden oluşmaktadır. "Taze haberler" kendi içinde beş kısma ayrılmış, bu bölüme bağlı ikinci kısımda ise Rusya başta olmak üzere "diğer devletlerin siyasetleri" hakkında bilgiler yer almıştır (Yahyazade, 1950: 315-319; *Ekinci*, 22 İyul 1875, No: 1).

Gazetenin bölümleri devrin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak hazırlanmış, Osmanlı Devleti ile ilgili haberler de ilgili bu bölümlerde verilmiştir. *Ekinci*'de Osmanlı Devleti ile ilgili yayımlanan haberler; "Osmanlı'nın İran ile ilişkileri", "Balkan devletleri ile yaşanan gelişmeler", "Osmanlı hâkimiyetinde yaşayan gayrimüslim halklar", "Osmanlı'da yaşanan iç karışıklıklar" ve "Osmanlı'nın iktisadi hayatı" şeklinde tasnif edilebilir.

¹ Azerbaycan'ın kültürel uyanışına ve eğitimdeki gelişmelere katkı sağlayan kadın simaların öncülerinden olan Hanife Hanım Melikova hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Yeşilot, 2023: 331-344).

1. *Ekinci'*de Osmanlı Devleti ile İlgili Yayınlanan Haberler

1.1. Osmanlı Devleti'nde Yaşanan İç Karışıklıklar ve İktisadi Durum

*Ekinci'*nin yayınlandığı zaman aralığı Osmanlı Devleti'nde siyasi, sosyal, ekonomik ve toplumsal birçok değişimin yaşandığı bir dönem rast gelmiştir. Osmanlı'nın Rusya ile mücadelesinin yoğunlaştığı, Balkanlarda Panславist politikaların ve ayrılıkçı düşüncelerin hızla arttığı bu dönemde Osmanlı toplumunda Batıcı fikirlerin başlaması, Rusya ile yapılan savaşların uzaması, ekonomik olarak yaşanan durgunluğa savaş yükünün eklenmesi halk arasında huzursuzluğa sebep olmuştur. Osmanlı toplumunda yaşanan gelişmeler kısa haberler şeklinde *Ekinci* gazetesinin satırlarına da yansımıştır.

Bu dönemde *Ekinci'*de yayınlanan haberler İstanbul'daki durumu gözler önüne sermektedir. Bu haberlerin ilk örneği, 11 Mayıs'ta mescitlerde eğitim alan bir grup gencin, Sultan Abdülaziz'i ziyaret etmek için Sultan Ahmed Mescidinde toplandığı yönündeki haberdır. Gençlerin padişahın isteği Şeyhülislam Hasan Efendi ve Sadrazam Mahmud Nedim Paşa'nın azledilmesidir. Osmanlı gençlerinin böyle bir adım atması üzerine harekete geçen yabancı devletlerin konsolosları ise "İstanbul'da yaşayan tebaalarını korumak adına" savaş gemilerini Boğaz'a konuşlandırmıştır. *Ekinci'*nin yazdığına göre; Osmanlı halkının isteği, Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilerek yerine Sultan Abdülmecid'in oğlu Murad Efendi'yi tahta çıkarmak yönündeydi (*Ekinci*, 27 May 1876, No: 10, 4). Azledilmesi istenen Sadrazam Mahmud Nedim Paşa, babası Şam ve Bağdat valiliklerinde bulunmuş bürokrat bir aileden gelmekteydi. Divan Katipliği yaparak başladığı kariyeri Mustafa Reşid Paşa'nın dikkatini çekmesi üzerine farklılaşmıştır. İlk olarak Sadaret Mektupçuluğuna getirilen Nedim Paşa, kısa sürede Hariciye Nazır Vekilliği görevine kadar yükselmiş bir süre sonra ise Trablusgarp Valiliği'ne atanmıştır. Yeni Osmanlılar Cemiyeti ile alakasının ortaya çıkması üzerine İstanbul'a dönen Nedim Paşa, Âli Paşa'nın ölümünden sonra saraya yakınlığından dolayı Sadrazam olarak göreve başlamıştır. Onun döneminde Tanzimat reformlarını savunan bürokratların saraydan uzaklaştırılarak sürgün edilmesi ve Sultan Abdülaziz'in hakimiyetini güçlendirmek yönünde adımlar atılması tepkilere sebep olmuş bu sebepten sadrazamın azledilmesi istenmiştir (İnan, 1982: 259-314; Kaya, 2015: 61-63). *Ekinci'*de yer alan bir başka habere göre ise öğrencilerin diğer bir isteği Osmanlı topraklarında bulunan Rus temsilcisi General İgnatyev'in İstanbul'dan gönderilmesi yönündeydi. Ancak buna rağmen İgnatyev halktan korkmadığını göstermek için İstanbul sokaklarında dolaşmayı tercih etti (*Ekinci*, 11 İyün 1876, No: 11, 4). Dönemin Rus elçisi olan İgnatyev, Rusya'nın Balkanlarda daha açık bir politika takip etmesini isteyen isimlerin başında gelmekteydi. Rus kamuoyunda oldukça popüler biri olan İgnatyev, Belgrad Hükümetinin "Balkan birliği kurma" fikrinin açık destekçisiydi ve Balkan topraklarında gerçekleşen en ufak bir hareketlenmeyi St. Petersburg'a bildirmekteydi (Kapıcı, 2015-2: 92-92).

Ekinci, 11 Haziran 1876'da yayınlanan sayısında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu duruma geniş şekilde yer vermiştir. Bu dönemde Sultan Abdülmecid'in tahttan indirilmesi büyük yankı bulmuş ve gazetenin sütunlarına "Sadrazam Mahmud Nedim Paşa ve Şeyhülislam Hasan Efendi'nin azledilmesinden sonra Valide Sultan'ın harekete geçerek kurbanlar kestirdiği, para dağıtarak halkı sultandan razı etmek istediği" şeklinde yansımıştır. Ancak Valide Sultan'ın bu çabaları boşa çıkmış ve göreve yeni başlayan Sadrazam Mehmet Rüştü Paşa, Serasker Hüseyin Avni Paşa, Şeyhülislam Hayrullah Efendi ve Vezir Mithat Paşa, 17 Mayıs'ta General Redif Paşa'yı Sultan Abdülaziz'e göndererek padişahı azlettiklerini bildirmişlerdir.² Bundan sonra konuyla ilgili detay vermeyi sürdüren *Ekinci*, Sultan Abdülaziz'in çocukları ve annesiyle birlikte Topkapı Sarayı'na hapsedildiğini de yazmaktadır. Sultan Abdülaziz'in azledilmesinden sonra tahta çıkan V. Murad için İstanbul'da üç gün üç gece eğlenceler düzenlenmiştir. *Ekinci*, Sultan V. Murad'ı Avrupa'da eğitim almış, Farsça, Frenkçe ve İngilizceyi iyi bilen padişah olarak tanıtmıştır (*Ekinci*, 11 İyün 1876, No: 11, 4). Sultan V. Murad'ın tahta çıkmasında doğrudan etkili olan isimler arasında Midhat Paşa gelmekteydi. Genç Osmanlıların özgürlükçü düşüncelerine göre ideal bir padişah olarak görülen V. Murad, henüz şehzadeligi döneminde Fransız Maşrik-ı Azamı tarafından masonluğa kabul edilmiş olması sebebiyle liberal ve modern eğilimli bir padişah olabileceğini düşündürmekteydi (Yılmaz, 2023: 204).

Bu dönemde *Ekinci'*de yayınlanan bir haberde Osmanlı'da Müslümanlar iki gruptur ifadesi yer almaktadır. Birine "Kadim" diğerine "Yeni Türk" denilen bu iki gruptan Yeni Türklerin Avrupa eğitimi ve terbiyesi aldığından bahsedilmektedir.³ Mısır Hidivi'nin kardeşi Mustafa Fazıl Paşa'nın liderlik ettiği bu grubun diğer öncülleri olarak

² Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Uzunçarşılı, 1943: 349-373).

³ Enver Koray'a göre "Yeni Osmanlılar" deyimini özellikle 1865-1876 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde yazıları ve fikirleri ile sivrilmiş Ziya Paşa, Namık Kemal ve Ali Suavi gibi isimleri ve onların meydana getirdiği topluluğu tanımlamak için kullanılmıştır. (Koray, 1983: 563).

Mithat Paşa ile Avrupa Sefiri Muhtar Sadık Paşa'ya işaret edilmektedir. *Ekinci* gazetesinde yer alan habere göre Osmanlı Devleti'nin yönetimi o dönemde Yeni Türklerin elindedir (*Ekinci*, 11 İyun 1876, No: 11, 4). Hatta Serasker Hüseyin Avni Paşa ve Sadrazam Mehmed Rüştü Paşa "Kadim Türk" grubundan oldukları gerekçesiyle halk tarafından öldürülmüştür (*Ekinci*, 11 İyun 1876, No: 11, 4). Mahmud Nedim Paşa ise azledildikten hemen sonra halkın hışmından kaçarak Rusya'nın Odessa şehrine sığınmıştır. *Ekinci*'nin bu haberdeki kaynağı ise *Novi Telgraf* gazetesidir (*Ekinci*, 11 İyun 1876, No: 11, 4).

Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinden hemen sonra Serasker Hüseyin Avni Paşa ve Osmanlı Devleti'nin Dışişlerinden sorumlu Reşit Paşa'da suikasta uğramış, bu haberde *Ekinci*'nin sayfalarında kendine yer bulmuştur. *Ekinci*'nin 12 numaralı sayısında yer alan bir haberde Osmanlı gazetelerine atıfta bulunularak; 5 Haziran'da Mithat Paşa'nın evinde gerçekleşen toplantıya değinilmektedir. Buna göre Mithat Paşa'nın evinde toplanan vezirler millet meclisi oluşturmak için bir araya gelmiş ancak Hasan adlı bir Çerkez toplantıyı basarak Serasker Hüseyin Avni Paşa, Reşit Paşa ve Mithat Paşa'nın bir askerini öldürmüştür. Yine aynı gazetelere göre bu suikastı gerçekleştiren oğluna ihanet edildiğini düşünen Sultan Abdülaziz'in annesidir. Osmanlı sınırları içinde yayınlanan gazetelere dayanarak verilen bu iddiaya karşılık ülke dışındaki haberlere de atıfta bulunulmuştur. Buna göre Hüseyin Avni Paşa ve Reşit Paşa'nın öldürülmesinin asıl sebebi meclis oluşturmak konusunda istekli olmamalıdır. Suikastı gerçekleştiren Çerkez ise idam edilmiştir (*Ekinci*, 25 İyun 1876, No: 12, 4). Suikasttan hemen sonra Hüseyin Avni Paşa'nın yerine Abdülkerim Paşa, Reşit Paşa'nın yerine ise Saffet Paşa tayin edilmiştir (*Ekinci*, 11 İyul 1876, No: 13, 4).

Ekinci'nin birkaç sayı sonrasında ise başka gazetelere atıfta bulunularak Sultan Murad'ın dermansız bir hastalığı olduğu yazmaktadır. Sultan Murad yerine kardeşi Abdülhamid'in geçmesini isterken dönemin vezirleri savaş bitinceye kadar bu konunun gündeme gelmesini istememişlerdir (*Ekinci*, 9 Avgust 1876, No: 15, 3). Burada bahsi geçen savaşın, 1876-1877 Osmanlı-Sırp Savaşı olması muhtemeldir. Bu dönemde *Ekinci*'ye yansıyan bir diğer haberde Sırplarla yapılan savaşa atıfta bulunulması bu durumu kanıtlamaktadır. Buna göre, Sırplarla süren savaş sırasında İstanbul'a gelen bir grup talebe Hacı Şükür Efendi'nin liderliğinde Dolmabahçe Sarayı'na giderek "padişahım çok yaşasın" diyerek Sultandan razı olduklarını dile getirmiş ancak konferans şartlarının kabul edilmesini istemişlerdir (*Ekinci*, 18 Yanvar 1877, No: 2, 4). Burada bahsi geçen konferans ise İstanbul'da toplanan Tersane Konferansıdır. Ancak konferanstan istenen sonuç alınamamıştır. Osmanlı Devleti'nin İstanbul'da toplanan konferansın hiçbir şartını kabul etmemesi üzerine konferans sonlandırılmış, Avrupa Devletlerinin temsilcileri İstanbul'dan ayrılmıştır. Fakat Avrupa ülkeleri Osmanlı Devleti ile görüşmeye ve vekillerini İstanbul'da bırakmaya devam etmiştir. Bu dönemde Sırp ve Karadağ ile barış görüşmelerini gerçekleştiren Osmanlı Devleti, Karadağlıların toprak taleplerine karşılık birçok Sırp kalesinin Osmanlı Devleti'nde kalmasına yönelik bir hâkimiyet talebinde bulunmuştur (*Ekinci*, 18 Yanvar 1877, No: 2, 4; *Ekinci*, 2 Fevral 1877, No: 3, 4).

Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu iktisadi duruma da değinen *Ekinci*, konuyla ilgili yayınlamış olduğu bir haberde Osmanlı Devleti'nin borçlarından ve bu borçlar için aldığı tedbirlerden bahsetmiştir. Devletin bu borcu ödemek için öncelikle diğer devletlerden gelen mallardan alınan gümrük vergisini arttıracaklarını yazan *Ekinci*, 100 manat değerindeki bir maldan alınan 7 manatlık verginin 20 manata çıkacağından bahsetmektedir. Ayrıca Mısır'ın vergisinin arttırılacağını ve çalışanların maaşlarının azaltılacağını yazmaktadır (*Ekinci*, 5 Avqust 1875, No: 2, 4).

Aynı dönemde vezir meclisinde okunan bir hatt-ı şerifte Osmanlı Devleti'nin her vilayetinde kârhanalar ve fabrikalar açılması için gayret gösterilmesi ve yeni yollar yapılmasının lazım geldiği söylenmektedir. Hatt-ı şerifte adı geçen bir diğer önemli husus ise İstanbul'dan Bağdat'a uzanması istenen bir demiryolu yapımı meselesidir (*Ekinci*, 21 Avqust 1875, No: 3, 4). Ayrıca bu dönemde tahta çıkan Sultan V. Murad, ülkenin içinde bulunduğu iktisadi durumu göz önünde bulundurarak kendisine verilen meblağın dörtte birini hazineye aktarmıştır (*Ekinci*, 11 İyun 1876, No: 11, 4).

Ekinci'ye göre, 24 Mayıs'ta Sultan Abdülaziz'in kendisini öldürmesi üzerine ona ait nakdi para da hazineye aktarılmış bu paranın bir kısmı yaklaşık 1 yıldır maaşlarını alamayan çalışanlara verilmiştir. Sultan Abdülaziz'den kalan paranın önemli bir kısmı devlet borçlarının faizine, diğer kısmı ise savaş masraflarını karşılamak üzere ayrılmıştır (*Ekinci*, 11 İyun 1876, No: 11, 4). Bu dönemde tahta bulunan Sultan V. Murad ise mal varlığının bir kısmını Osmanlı hazinesine bağışlamıştır. Yıllık üç buçuk milyon manat gelir getiren bu mal varlıklarının yanında padişah kendisine mahsus atların önemli bir kısmını da satarak askeriyeğe bağışta bulunmuştur (*Ekinci*, 25 İyun 1876, No: 12, 4).

1.2. Osmanlı Devleti'nde Uygulamaya Koyulan Yeni Anayasa

Sultan V. Murad, tahta çıktıktan hemen sonra Mithat Paşa'nın millet meclisi konusunda yazdığı kanunu halka duyurmuştur (*Ekinci*, 11 İyul 1876, No: 13, 4). Bu yeni yasaya göre; Osmanlı Devleti'ne bağlı olan halklar içinde 25 yaşına gelmiş ve mal varlığı olan şahıslardan tayin edilen vekiller İstanbul'a gönderilecek ve bu vekillerden genel bir meclis oluşturularak iki kısma ayrılacaktı. 120 kişiden oluşması planlanan birinci meclis, devletin tüm masraflarına ve yeni çıkarılan kanunlarına bakacak, çalışanları Sultan tarafından belirlenen 50 kişilik meclis ise birinci meclisin baktığı işleri tasdik etme yetkisine sahip olacaktı. Meclisten görüşülen tüm yasalar Sultan'ın onaylamasından sonra faaliyete geçecekti. *Ekinci* tarafından "konstitusiyon" olarak adlandırılan bu yönetim şekli, aynı zamanda "bütün Avrupa devletlerinde böyledir" şeklinde haber olarak verilmiştir (*Ekinci*, 6 Noyabr 1876, No: 21, 3).

Kanunun okunmasının hemen ardından birkaç şahıs, "Avrupa Devletlerinin gücüyle yeni kanun çıkarılıyor" diyerek isyan etmiş ve isyancılar hapse atılmıştır. *Ekinci*'ye göre bu isyandan sonra harekete geçen İstanbul uleması bir araya gelerek Sultan'ın faaliyetlerine ve yeni çıkarılan kanunlara razı olduklarını bildirmişlerdir (*Ekinci*, 6 Noyabr 1876, No: 21, 3).

Ekinci, 1876 yılının son ayında resmi olarak ilan edilecek Kânûn-ı Esâsî'ye muhtemel sonuçlarına sütunlarında fazlasıyla yer vermiştir. Anayasanın ilanından sonraki ilk gazetede anayasanın şartları: Osmanlı Sultanı, Müslümanlar için Halife, Osmanlı'ya tabii diğer halklar içinse anayasanın uygulayıcısı ve padişah olarak tanımlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin dini İslam'dır vurgusunun yanında Müslüman olmayan halka kendi dini kurallarını yerine getirmeleri serbestliği tanınmıştır (*Ekinci*, 4 Yanvar 1877, No: 1, 3).

1.3. *Ekinci* Gazetesine Göre Avrupalı Devletlerin Osmanlı'ya Karşı Tutum ve Düşünceleri

Ekinci'de Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'yle ilgili ilk görüşleri XIX. yüzyılın sonunda yaşanan Osmanlı-Sırp Savaşına yönelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre Avrupa Devletlerinin hepsi Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmayacaklarını ve Osmanlı Devleti'ne tabii olan Sırp ve Karadağ eyaletlerinin Osmanlı Devleti'yle olan münasebetlerinin Osmanlı'nın içişleri olduğunu dile getirmişlerdir (*Ekinci*, 25 İyun 1876, No: 12, 4). Aynı dönemde Rusya ve Avusturya İmparatorluklarının üyeleri de görüşmüş ve Osmanlı-Sırp Savaşı'na karışmayacakları yönünde karar bildirmişlerdir (*Ekinci*, 11 İyul 1876, No: 13, 3-4). Bu dönemde İngiliz sömürgeci olan Hindistan'da yayınlanan yerel gazetelerde ise İngiliz halkına açık çağrıda bulunmuş ve Osmanlı Devleti'nin tarafının tutulması istenmiştir (*Ekinci*, 8 Oktyabr 1876, No: 19, 3). Avrupalı devletler, devlet statüsünde tarafsız olacaklarını beyan etmelerine rağmen kendi halklarının Sırp ve Karadağ halkına para ve daha başka şeylerde yardım yapmasına engel olmamışlardır. *Ekinci* bu durumu şu şekilde özetlemektedir: "Rusya halkı adı geçen Hristiyanların hem dil hem de mezhep kardeşidir. Onlara fazlasıyla yardım edebilir" (*Ekinci*, 9 Avgust 1876, No: 15, 3). *Ekinci*'de yer alan bir diğer haber ise bu durumu destekler niteliktedir: "Avrupa Devletleri Osmanlı'nın işlerine karışmıyor fakat kendi isteği ile müdahale eden ve para gönderen çoktur" (*Ekinci*, 8 Sentyabr 1876, No: 17, 3-4). Tüm bu söylemlere rağmen bu dönemde Rusya, Osmanlı sınırına asker yığmakla meşguldü (*Ekinci*, 6 Noyabr 1876, No: 21, 3).

Rus Çar'ının 29 Ekim'de Moskova'da yaptığı konuşma Rusya'nın faaliyetlerinin açıklamalarıyla çeliştiğini göstermesi bakımından önemlidir. *Ekinci*'ye göre Çar, 29 Ekim'de gerçekleştirilen konuşmada Slav kardeşleri için her şeyin iyi olmasını isterken olası bir savaş durumunda Moskova halkının yardımını talep etmiş ve olumlu cevap almıştır (*Ekinci*, 6 Noyabr 1876, No: 21, 3). Tam da bu dönemde Osmanlı Devleti yeni kanunlar çıkarıp topraklarında yaşayan halkların serbestliğini arttırdığını ilan etmiştir (*Ekinci*, 4 Yanvar 1877, No: 1, 3). *Ekinci*'de yer alan bu habere göre Osmanlı Devleti'nde durum günden güne zorlaşmaktadır. Sırbistan ve Karadağ'da savaş başlamadan önce Osmanlı sınırlarında yaşayan Hristiyan halkların kendilerine yardım edeceğini düşünmüşler (*Ekinci*, 11 İyul 1876, No: 13, 4) ve bu konuda haklı çıkmışlardır.⁴

Sonuç

Rusya ile İran arasındaki hâkimiyet mücadelesi sırasında toprakları kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrılan Azerbaycan, XIX. yüzyılın sonundan itibaren kültürel gelişmelere açık hâle gelmiştir. Bu dönemde özellikle Rusya ve Avrupa'da eğitim gören aydın kesimin ülkesine hizmet etmek amacıyla gerçekleştirdikleri faaliyetler Azerbaycan'ın siyasi ve sosyal dönüşümünde öncü olmuştur. XIX. yüzyılın önemli aydınlarından biri olan Hasan Melikzade Zerdabi, Azerbaycan'ın kültürel uyanışında ve milli basın ortaya çıkmasındaki en önemli isimlerden biridir. Zerdabi'nin büyük zorluklar ve mücadeleler sonrasında çıkarmayı başardığı *Ekinci*, Azerbaycan'ın ilk milli gazetesidir.

⁴ Osmanlı Sırp Savaşı *Ekinci* gazetesinin birçok sayısında kendine yer bulmuştur. Bu konunun örnekleri için bk. *Ekinci*, 28 April 1877, No: 9; *Ekinci*, 1 Sentyabr 1877, No: 18; *Ekinci*, 15 Sentyabr 1877, No: 19; *Ekinci*, 29 Sentyabr 1877, No: 20.

Azerbaycan'ın ilk milli gazetesi olma özelliğinin yanı sıra Türk Dünyasının yakından takip edilmesinde de öncü olan *Ekinci*, bu dönemde siyasi ve sosyal birçok karışıklık içinde bulunan Osmanlı Devleti'nde yaşanan gelişmelere satırlarında yer vermiştir. Bu dönemde *Ekinci* gazetesinde Osmanlı Devleti'nin siyasi durumu ve Avrupa Devletleri ile ikili ilişkileri daha fazla yer alırken aynı zamanda; Osmanlı-İran ilişkileri, Rusya Müslümanları, Osmanlı-Afrika ilişkileri, Osmanlı hâkimiyeti altında yaşayan Hristiyan ve diğer gayrimüslim halklar, Osmanlı'nın eğitim meseleleri, Bosna ve Balkanlarda yaşanan gelişmeler, Osmanlı-Mısır ilişkileri, Osmanlı-Orta Asya ilişkileri ve savaş yardımları gazetenin satırlarına yansımıştır.

Çalışmada, *Ekinci*'nin Osmanlı Devleti'nin siyasi ve ekonomik açıdan zorlu bir dönemden geçtiği 1876-1877 yılları arasında yayınlanan nüshalarına ağırlık verilmiştir. Bu dönemde Osmanlı'nın yönetim kademesinde gerçekleşen büyük ya da küçük tüm değişimler *Ekinci*'de yer alırken aynı zamanda ülkenin içinde bulunduğu siyasi buhran da gözler önüne serilmiştir. Bu bağlamda Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilerek Sultan V. Murad'ın tahta çıkışı *Ekinci*'nin satırlarına yansımış, 1876 yılında yaşanan anayasa değişikliği en çok üzerinde durulan konulardan biri olmuştur. XIX. yüzyılda Azerbaycan topraklarının Rusya yönetimi altında bulunması 1876 anayasasının her bir maddesinin *Ekinci*'de ayrıntılı olarak açıklanmasının önemli bir sebebi olarak görülebilir. Azerbaycan halkının uyanışında rol model olarak öne çıkan *Ekinci*, Türk Dünyasında yaşanan gelişmelere satırlarında genişçe yer vererek Azerbaycan halkının siyasi, sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlamayı amaçlamıştır.

Kaynaklar

- Ekinci*, 22 İyul 1875, No: 1.
- Ekinci*, 5 Avqust 1875, No: 2.
- Ekinci*, 21 Avqust 1875, No: 3.
- Ekinci*, 27 May 1876, No: 10.
- Ekinci*, 11 İyun 1876, No: 11.
- Ekinci*, 25 İyun 1876, No: 12.
- Ekinci*, 11 İyul 1876, No: 13.
- Ekinci*, 9 Avgust 1876, No: 15.
- Ekinci*, 8 Sentyabr 1876, No: 17.
- Ekinci*, 8 Oktyabr 1876, No: 19.
- Ekinci*, 6 Noyabr 1876, No: 21.
- Ekinci*, 4 Yanvar 1877, No: 1.
- Ekinci*, 18 Yanvar 1877, No: 2.
- Ekinci*, 2 Fevral 1877, No: 3.
- Ekinci*, 28 Aprel 1877, No: 9.
- Ekinci*, 1 Sentyabr 1877, No: 18.
- Ekinci*, 15 Sentyabr 1877, No: 19.
- Ekinci*, 29 Sentyabr 1877, No: 20.
- “Hasanbey Melikov Zerdabinin Tercüme-yi Halı”. (1939). *Revolyosiya i Kultura*, No: 6, Bakı.
- İnan, M.K. (1982). *Son Sadrazamlar I*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kapıcı, Ö. (2015-2). “Slav Birliğinden Balkan Birliğine: 1866-1868 Birinci Balkan İttifakı ve Rus Dış Politikasında Balkan Çıkmazı”. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*. (28) 77-119.
- Kaya, G. (Güz 2015). “Bürokratik Nüfûza Karşı Monarşik Egemenliği Yeniden Kurgulamak Üzerine Bir Girişim: Mahmud Nedim Paşa’nın Görüşlerinde Ahlâk ve Devlet İdaresi”. *OTAM*. (38), 55-94.
- Koray, E. (1983). “Yeni Osmanlılar”. *Belleten*, C XLVII, S 186, 563-582.
- Köyüşov, Z. (1976). “Maarif ve Traggi Çarcısı”. *Azerbaycan Kommunisti*, No: 5.
- Melikova, H. (1985). “Biografiya Gasan Beka Melikova-Zardabi”. *Sovremenniki O G. Zardabi*, Bakı: Elm.
- Memedov, V, (1977). *Gazeta Ekinci*. Bakı.
- Memmedov, Z. (1993). “Hasanbey Melikov Zerdabinin Dünya Görüşünde Gabakçıl Rus İlmi ve Medeniyetinin Tesiri”. *Azerbaycan Jurnalı*, No: 2.
- Uzunçarşılı, İ.H., (1943). “Sultan Abdülâziz Vâk’asına Dair Vak'anüvis Lütfi Efendinin Bir Risalesi”. *Belleten*, C VII, 28, [Cumhuriyetin Yirminci Yıldönümü Münasebetiyle Özel Sayı], 349-373.
- Yahyazade, S. M. (1950). “K voprosu o strukture i tematike gazetı Ekinci”. *Dokladı Akademii Nauk ASSR*, C. VI, No: 7.
- Yeşilot, O. (2012). *Hasan Melikzade Zerdabi ve Ekinci Gazetesi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Yeşilot, O. (2023). “Maarifperver Bir Türk Kadını: Hanife Hanım Melikova (1856-1929)”, *Türk Tarihinde İz Bırakan Kadınlar*. (ed. Okan Yeşilot vd.), İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları, 331-344.
- Yılmaz, M. (Haziran 2023). “Jön Türk Muhalefesinde Osmanlı’nın Meşrû Hükümdarı: V. Murâd”. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 17, 203-221.

Yazar Katkıları: (Tek Yazar) Fikir-; Tasarım-; Denetleme-; Kaynaklar-; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi; Analiz ve/ veya Yorum-; Literatür Taraması-; Yazıyı Yazan-; Eleştirel İnceleme- Tek Yazar.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek olmadığını beyan etmiştir.

Author Contributions: (Sole Author) Concept -; Design-; Supervision-; Resources-; Data Collection and/or Processing-; Analysis and/or Interpretation-; Literature Search-; Writing Manuscript-; Critical Review-; Other-

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.